

پورتفولیو یا پوشه‌ی کار

● مریم مختاری حسن‌آباد
دبیر فیزیک منطقه ۴ آموزش و پرورش تهران

کلید واژه‌ها: پوشه‌ی کار، سنجش، عملکرد.

سرآغاز

هدف از نوشتن این مقاله ارائه‌ی تعاریف طولانی از ارزش‌یابی و جایگاه آن در نظام آموزشی، انواع ارزش‌یابی، سنجش عملکردی و انواع آن و یا بحث‌های کلامی در مورد تفاوت ارزش‌یابی و ارزش‌یابی نیست. هدف پیدا کردن راهی کوتاه و کاربردی برای عملی کردن یک کار مفید در مدرسه است.

پوشه‌ی کار

به زبان ساده، «پوشه‌ی کار» مجموعه‌ای هدفمند از کارهای دانش‌آموز است که بتواند تلاش و پیشرفت او را در یک یا چند زمینه نشان بدهد. هدف از ایجاد پوشه‌ی کار می‌تواند آموزشی باشد و یا صرفاً «سنجشی». البته در عمل معمولاً هر دو مقصد برآورده می‌شود.

مزایای ایجاد پوشه‌ی کار

به عنوان معلم، ابتدا باید قانع شویم که مزایای ایجاد پوشه‌ی کار به زحمت ایجاد آن می‌ارزد. فرض کنید در اواخر سال از دانش‌آموزان خود بخواهید که برگه‌ی تمام امتحاناتی را که از آنان گرفته‌اید، برای شما بیاورند. فکر می‌کنید چند درصد از آنان این برگه‌ها را دارند تا برای امتحان پایانی مرور کنند؟ به عنوان یک تجربه‌ی عملی شخصی در سال گذشته بد نیست بدانید که دانش‌آموزان پایه‌ی دوم دبیرستان از ۱۲ برگ امتحانی، به طور متوسط فقط چهار برگ را توانستند به پرونده خود ضمیمه کنند؛ با آن که می‌دانستند یکی از ملاک‌های ارزش‌یابی آنان داشتن این برگ‌هاست.

اغلب ما با این پدیده مواجه هستیم که دانش‌آموز اشتباهی را در یک امتحان مرتکب می‌شود و یا سئوالی را نمی‌داند و نمی‌نویسد و در امتحان بعدی این کار را تکرار می‌کند. اگر در دو برگه‌ی متوالی این موضوع کنار هم مشاهده شود، می‌توان به او ثابت کرد که به قدر کافی در یادگیری مطالب دقیق و پی‌گیر نبوده است؛ البته به شرط آن که مجموعه‌ی برگه‌های آزمون کنار هم باشد. و مورد مشاهده‌ی معلم و دانش‌آموز قرار گیرند فرض کنید از دانش‌آموزان بخواهید کارهایی را که شب امتحان انجام می‌دهند تا درس بخوانند، تمرین‌هایی را که حل می‌کنند، یادداشت‌هایی را که برمی‌دارند و خلاصه هر چیزی را که مکتوب می‌کنند، در پوشه‌ی خود بگذارند. وقتی یک ملاک ارزش‌یابی پوشه‌ی کار، کار شب امتحان باشد، دانش‌آموز تشویق به درس خواندن می‌شود. به علاوه، این عمل سبب می‌شود تصویر بسیار خوب و روشنی از نحوه‌ی درس خواندن دانش‌آموز در ذهن معلم پدید آید.

باز هم به عنوان یک تجربه‌ی شخصی در سال تحصیلی گذشته، نتایج بسیار عجیبی از کارکرد دانش‌آموزان گرفتم. برخی که زیاد می‌نویسند و هر صفحه را با حل یک مسئله پر می‌کنند، غالباً افرادی کم‌حوصله، بی‌دقت و سطحی هستند. در حالی که برخی که کمتر و منظم‌تر می‌نویسند و سعی در افزایش تعداد اوراق مطالعه ندارند، افرادی عمیق‌تر و دقیق‌ترند. عجز بودن یا صبور بودن، سطحی بودن یا عمیق بودن، و تظاهر به درس خواندن یا واقعاً درس خواندن را می‌توان از خلال این اوراق به روشنی دریافت.

دیدن چهره‌ی دانش‌آموزان هنگامی که میزان کار شب

به عنوان معلم، ابتدا باید
قانع شویم که مزایای
ایجاد پوشه‌ی کار
به زحمت ایجاد آن می‌ارزد

گامی به سوی تهیه‌ی پوشه کاری دیجیتال نیز برداشت. یکی از معضلات تدریس علوم در دبیرستان‌های تهران، انجام آزمایش به طریقه‌ی صحیح در آزمایشگاه است. بسیاری از اوقات، دانش‌آموزان آزمایشی را به طور نمایشی مشاهده می‌کنند و خود آن را انجام نمی‌دهند. وجود دفترچه‌ی آزمایشگاه در پرونده دانش‌آموز، می‌تواند نشان‌دهنده‌ی میزان کار و تبحر معلم در تدریس درس و انجام آزمایش‌ها نیز باشد. مقایسه داده‌های دانش‌آموزان می‌تواند نمایشی بودن آزمایش و یا انجام واقعی آن را مشخص سازد. گرفتن داده، ترسیم نمودار و تحلیل آزمایش، فرآیند زیبایی است که به علت حجم کار زیاد در هر درس کم‌رنگ می‌شود. دیدن حاصل کار دانش‌آموز در دفترچه‌ی آزمایشگاهی، به معلم سرنخی می‌دهد تا سال بعد برنامه‌ریزی دقیق‌تر و کامل‌تری برای درس مزبور داشته باشد.

پروژه‌های کوچک درسی که قابل تبدیل به ایده‌های بهتر و پروژه‌های بزرگ‌تری باشند نیز می‌توانند دستاوردهای دانش‌آموز را در سال تحصیلی نشان دهند.

حال فرض کنید شما می‌خواهید درباره‌ی کار دانش‌آموزی قضاوت کنید. قطعاً زمانی قضاوت شما عادلانه‌تر است که کل کار او در مقابل چشمان شما باشد، نه تنها یک برگه‌ی امتحان از او.

علاوه بر این، می‌توان از خود دانش‌آموز خواست به صورت مکتوب بیان کند که چه مطالبی را بهتر یاد گرفته و چه مطالبی را درک نکرده است و نوشته‌ی مزبور را در پوشه‌ی عملکرد خود بگذارد. با جمع‌بندی نتایج این نظرسنجی از دانش‌آموز، می‌توانیم به نقاط ضعف و قوت تدریس خود نیز پی‌ببریم.

امتحان خود را با یکدیگر مقایسه می‌کنند و شگفتی آنان از تفاوت در میزان کار، می‌تواند انگیزه‌ای برای تلاش بیشتر دانش‌آموزان باشد.

یکی از لذت‌بخش‌ترین اوقات در کلاس برای دانش‌آموز هنگامی است که نقاط قوت او را جلوی دانش‌آموزان دیگر بیان می‌کنیم. یافتن این نقاط قوت از خلال نوشته‌ها و کارهای دانش‌آموز بسیار ساده است. البته نقاط ضعف را هم می‌توان به صورت یادداشت در پوشه برای خود او گذاشت. به عنوان تجربه‌ی شخصی، دانش‌آموز ضعیفی که معمولاً او را به سطحی بودن متهم می‌کردم، توانست با کشیدن نمودارهای جسم آزاد در درس دینامیک، چنان زیبایی را در طراحی شکل‌ها به نمایش بگذارد که بی‌اختیار زبان به تحسین او در این زمینه گشودم. همین سبب شد تا دانش‌آموز مزبور به درس علاقه‌مند شود و به پیشرفت چشم‌گیری نایل آید.

غالباً گفته می‌شود که دانش‌آموز باید بهترین کارهای خود را در پوشه بگذارد و یا در انتخاب کاری که می‌خواهد در پوشه بگذارد، دقت و وسواس به خرج دهد. اما در عمل داشتن هر گونه کاری از دانش‌آموز داخل پوشه، می‌تواند سرنخی برای درک بهتر او باشد.

تکالیفی که به عنوان کار اضافه به دانش‌آموز می‌دهیم، مثل تهیه‌ی پاورپوینت برای ارائه‌ی کنفرانس و یا یادگیری قسمتی از درس، می‌تواند به صورت یک لوح فشرده در پوشه‌ی دانش‌آموز قرار گیرد. اگر بتوان برای هر قسمت از درس از دانش‌آموز خواست پاورپوینتی تهیه کند که نشان دهد، از آن درس چه فهمیده و خود چه تلاشی در راستای فهمیدن آن کرده است، می‌توان

جدول سنجش عملکرد دانش آموز به تفکیک سطح و معیار

سطح معیار	عالی: ۹ تا ۱۰ امتیاز	خوب: ۷ تا ۸ امتیاز	متوسط: ۴ تا ۶ امتیاز	ضعیف: ۱ تا ۳ امتیاز	نمره
نظم پوشه	هر دسته به طور جداگانه در کاور مرتب شده است	دسته ها مرتب شده اند و توالی دارد	دسته ها مرتب اند، اما توالی ندارد	اوراق پراکنده دسته بندی شده اند	
بررسی برگه های امتحانی	برگه ها و حل صحیح همه موجودند	برگه ها هستند. اما حل صحیح برخی از آنها نیست	برخی برگه ها و برخی حل ها هستند	تعداد برگه ها و حل ها بسیار کم است	
بررسی تکالیف درسی فردی	۹۰ درصد تکالیف محوله را انجام داده است	۷۰ درصد تکالیف محوله را انجام داده است	۵۰ درصد تکالیف را انجام داده است	زیر ۴۰ درصد تکالیف را انجام داده است	
خلاقیت	در انجام تکالیف اضافی و کارهای خودجوش، خلاقیت به خرج داده است	در انجام تکالیف اضافی تنها خلاقیت به خرج داده است	در انجام برخی تکالیف کارهای ابتکاری انجام داده است	تنها به انجام سطحی تکالیف اضافی اکتفا کرده است	
لوح فشرده	برای حداقل ۵ موضوع درسی پاورپوینت تهیه کرده است	برای ۳ تا ۴ موضوع درسی پاورپوینت تهیه کرده است	برای ۱ تا ۲ موضوع درسی پاورپوینت تهیه کرده است	پاورپوینت تهیه نکرده است	
دفترچه ی آزمایشگاه	تمام آزمایش ها را انجام داده و ثبت کرده است	۶۰ تا ۸۰ درصد آزمایش ها را ثبت کرده است	۳۰ تا ۵۰ درصد آزمایش ها را ثبت کرده است	زیر ۳۰ درصد آزمایش ها را ثبت کرده است	
خود ارزیابی	دانش آموز گزارش کاملی از آنچه فهمیده و آنچه نفهمیده ارائه داده است	دانش آموز ارائه خوبی از آنچه فهمیده و آنچه نفهمیده ارائه داده است	دانش آموز ارائه متوسطی از آنچه فهمیده و آنچه نفهمیده ارائه داده است	دانش آموز ارائه صحیحی از آنچه فهمیده و آنچه نفهمیده است ندارد	
کار شب امتحان	دانش آموز دقیق، صحیح و کامل مطالعه کرده است	دانش آموز دقیق و صحیح، اما نه به طور کامل مطالعه کرده است	دانش آموز کاری پراکنده از مطالعه ی خود ارائه داده است	بسیار کم مطالعه کرده است و شواهد کافی برای نشان دادن مطالعه ندارد	
گزارش پروژه یا گزارش های بازدیدهای علمی	گزارش کامل و صحیحی تهیه کرده است	گزارش مناسبی تهیه کرده است	گزارش مختصری تهیه کرده است	گزارشی در حد چند خط ارائه کرده است	

دانش آموز باید بتواند برای درک یک مفهوم به کارهای متفاوتی دست بزند. و از میان آن‌ها، بهترین کاری را که به فهمیدن او کمک می‌کند، انتخاب کند

بهتر است یک یا دو جلسه از جلسات درسی را به ارزش‌یابی پوشه‌ای اختصاص دهیم و نمره‌ی دانش‌آموز را با نظارت خود او تعیین کنیم. در این زمان دانش‌آموزان می‌توانند به حل تمرین و کارگروهی بپردازند و یک به یک مورد ارزش‌یابی قرار گیرند.

➤ مشکلات کار با پوشه

- حجم کار زیاد است و به زمان زیادی برای ارزش‌یابی نیاز دارد.
- معلم باید بتواند مشاهده‌گر دقیقی باشد.
- همه‌چیز را نمی‌توان روی کاغذ آورد.
- تصمیم در خصوص مواردی که باید در پوشه قرار گیرند، گاه دشوار است.

➤ گام بعدی

در گام بعد دو مطلب مورد نظر است: یکی رفتن از سمت پوشه‌ی کاغذی به سمت پوشه‌ی دیجیتالی، و دوم رفتن از سمت ثبت همه‌ی کارها به سمت ثبت بهترین کارها و تلاش فردی دانش‌آموز در فهمیدن درس و ارائه شواهدی دال بر تلاش فردی او. دانش‌آموز باید بتواند برای درک یک مفهوم به کارهای متفاوتی دست بزند. و از میان آن‌ها، بهترین کاری را که به فهمیدن او کمک می‌کند، انتخاب کند. در ارائه‌ی مطالب خود خلاقیت و نوآوری داشته باشد و بتواند کار خود را به طور متمایزی جلوه دهد.

معلم نیز باید بتواند استانداردها و اهدافی را که دنبال می‌کند، به طور واضح برای دانش‌آموز بیان کند. مثلاً اگر معلم فیزیک کوشیده است که دانش‌آموزی کاوشگر تربیت کند. دانش‌آموز نیز باید شواهدی ارائه کند که نشان دهد روحیه‌ی کاوشگری در او پدید آمده است.

➤ نتیجه

ایجاد پوشه، خود به خود به کار معلم و دانش‌آموز نظم می‌دهد. وجود مستندات، منبع خوبی برای رفع اشتباهات و پیشرفت در کار می‌شود. اگر از پوشه‌های ساده شروع کنیم، قطعاً به پوشه‌های کامل‌تر و بهتری خواهیم رسید.

- پس به طور خلاصه مزایای پوشه کار عبارت‌اند از:
- مستندسازی کارها و فراهم آوردن فرصتی برای سنجش دانش آموز توسط خود او و معلم؛
- مشاهده‌ی اشتباهات و فرصت برای اصلاح اشتباهات؛
- ابزاری برای تعامل با هم‌کلاسی‌ها، معلم و والدین؛
- برقراری ارتباط بین آموخته‌های قبلی و جدید؛
- اطمینان بیشتر معلم به قضاوت خود؛
- شناخت نقاط قوت و ضعف برنامه‌ریزی برای دانش‌آموز.

➤ چگونه پوشه را ایجاد کنیم و چگونه آن را بسنجیم؟

در ابتدای سال تحصیلی به هر دانش‌آموز یک پوشه اختصاص می‌دهیم. به کمک دانش‌آموزان ملاک‌های سنجش پوشه‌ی کار را تعیین می‌کنیم. این ملاک‌ها می‌توانند کیفی و کمی باشند. مثلاً می‌توان این‌طور در نظر گرفت که نظم و چینش صحیح مطالب در پوشه، ملاک کیفی، و تعداد برگه‌های امتحانی، ملاک کمی است. ملاک‌ها را به صورت یک جدول در می‌آوریم و روی هر پوشه قرار می‌دهیم تا از ابتدای کار، ملاک‌ها و معیارهای سنجش برای دانش‌آموز و معلم واضح و روشن باشد. یک نمونه از ملاک‌ها را در جدول سنجش (صفحه‌ی ۲۰) می‌بینید.

➤ جدول سنجش عملکرد دانش‌آموز به تفکیک سطح و معیار

البته می‌توان سطرهای دیگری به جدول افزود و یا از آن کاست و یا معیارها را بسته به نوع کار تغییر داد. سپس کارهایی را که باید در پوشه قرار گیرند و هدف از قراردادن آن‌ها را به دانش‌آموزان گوشزد می‌کنیم و نظرات و پیشنهادهای آنان را نیز به کار می‌گیریم. هم‌چنین، درصد نمره‌ی پوشه کار در ارزش‌یابی مستمر را تعیین می‌کنیم.

➤ بهترین محل نگه‌داری پوشه‌ها، آزمایشگاه است

بهترین زمان ارزش‌یابی پوشه، دو هفته قبل از امتحان پایان نیم‌سال و گوشزد کردن اشتباهات دانش‌آموز به اوست.

